

rajzi emlékezéseket a családtörténeti fikcióval, a naplók és más tényirodalmi műfajok jegyeivel, a történelmi regények kanonikusabb formáival, a nevelődési regény hagyományaival, de még a mágikus realistának nevezhető poétikákkal is (kiemelendők Saša Stanišić, Ivana Sajko, Ismet Prčić, Nicol Ljubić, Melinda Nadj Abonji regényei).

Különös ugyanakkor, hogy a délszláv háború környékén Magyarországra áttelepült, magyar nyelven alkotó *exjugoszláv* írókat — az említett kivételen, Domonkos Istvánon túl, például Sziveri Jánost, Gion Nándort vagy Ladik Katalint — nem veszi számításba Thomka. Ahogy a háborút feldolgozó magyar nyelvű irodalmi alkotásokkal sem vet számot, pedig az utóbbi évekből jó néhány kiváló mű, például Danyi Zoltán és Orcsik Roland regénye vagy Terék Anna verseskötete — jogosult lenne erre. Ehhez hasonlóan a romániai forradalom emlékezete is egyre inkább előtérbe kerül a prózában, ami szintén megérne egy-két tanulmányt. Már csak azért is furcsa ez, mert Thomka munkája — végre! — hangsúlyozottan nem nemzeti irodalomtörténet, hanem a világirodalom/globális irodalom/transzirodalom most kialakulóban lévő filológiájának alapköve kíván lenni. Ha pedig ilyenformán nem szerb, horvát, bosnyák, hanem *exjugoszláv* íróról beszél, vagyis nem a nyelv és nem a származás, hanem a *korélmény* és a *hovatarozás* alapján kanonizál, akkor abba a kategóriába nem csak Stanišić és Sajko tartozik bele, hanem Terék Anna is, bőven, és talán Tolnai Ottó is (aki ma is Szerbiában él, ami, ha akarom, még jobban bonyolíthatja a helyzetet). Nem kívánom leegyszerűsíteni a dolgot, természetesen nagyon sok különbség van egy németországi nagyvárosban élő második generációs bosnyák bevándorló és egy Szabadkáról Pestre áttelepült magyar író között a reprezentáció, a lehetőségek és a szociális helyzet tekintetében. Mégis érdemes volna kiegészíteni a vizsgálódásokat ezzel a tárgykörrel, hiszen ráadásul a jugoszláviai/szerbiai magyar szerzők mindig kisebbségben éltek és alkottak, ami a művek létrejöttének olyan körülménye, amelyre a Thomka-féle érzékeny szempontrendszer jelzőfénye más esetekben élesen felvillan.

A könyv utolsó nagy fejezete kevésbé tűnik kellően átgondoltnak, itt részben az általában minimális reprezentációval bíró társadalmi csoportok (hajléktalanok, menekültek, mélyszegénységben élők) problémáinak irodalmi megjelenítéseit veszi a szerző röviden szemügyre (Szilasi László, Borbély Szilárd, Jenny Erpenbeck), hogy aztán ezt a családtörténetek mai poétikáinak néhány fajtájával és a nyilvánosság elől elrejtőző író (Ferrante) szereplehetőségeinek vizsgálatával igyekezzen összekapcsolni. Ebben az egységben nem csak a választott irodalmi művek tűnnek kissé esetlegesnek, hanem az alfejezetek egymás mellé sorolása is. Pedig a kérdésfelvetések és elemzések itt is roppant érdekesek (különösen kiemelkedőek a *Nincstelenekről*, az Ivana Sajkóról és az Elena Ferrantéről szóló alfejezetek), és minden mondat óriási ismeretanyagról és érzékeny szövegismeretről árulkodik. Mégis, mintha az utolsó részbe kellett volna beszuszakolni és laza szálakkal összefűzni mindent, ami „egyéb”.

A kötet regényelemzéseinek még egy aspektusát ki kell emelni. Ez pedig nem más, mint hogy ahhoz a mostanában kialakuló irodalomkritikai irányzathoz kapcsolódik, amely az elmúlt egy-két(-három) évtized jelentős irodalmi műveiről a „posztmodern” poétikákat, szövegalkítást és észjárását meghaladni kívánó szövegekként gondolkodik, és amely a nyelvelméleti meglátásokhoz és az egyre inkább önmagába zárkózó, ironikus „posztmodern” szövegekhez képest igyekszik felépíteni az ezeket felváltani lát-szó, a történetmesélést, a múlt feldolgozását és a szociális dimenziókat (újra) a középpontba állító fikciós szövegek kánonját. Noha Thomka nem használja sem a „posztmodern”, sem a „posztmodern-utáni” vagy „poszt-posztmodern” terminusokat, erre vonatkozó célkitűzése világos, és meglátásai remélhetőleg számos új filológiai munka kiindulópontjai lesznek majd.

Thomka Beata könyve — hibái ellenére is — megalapozó jelentőségű. Szempontrendszerének újszerűsége és kanonizációs felhajtóereje Csehy Zoltán *Szodoma és környéke* című kötetéhez mérhető — különös véletlen (?), hogy eredendően mindkét szerző többnyelvű és multikulturális, határon túli területekről származik. Thomka maga is, csakúgy, mint kötetének oly sok hőse, Magyarországra települése előtt az egykori Jugoszlávia állampolgára volt. Az egymás mellett élő, egymásra nyitottan és folyton kíváncsian figyelő népek és kultúrák pluralizmusa ma már persze a múlté, vagy illúzió (ki gondolhatta akkor, hogy *azt* fogja visszaszírni?).

Talán, ha sokáig és kitartóan úgy teszünk, mintha valami úgy lenne, ahogy, akkor az előbb-utóbb úgy is lesz. Szolidaritás, érdeklődés, művelődés és haladás. Azt hiszem, az ezekre való állandó igény a legfontosabb, amit Thomka kétszázhatvan oldalas könyvéből tanulhatunk.

SZEMES Botond

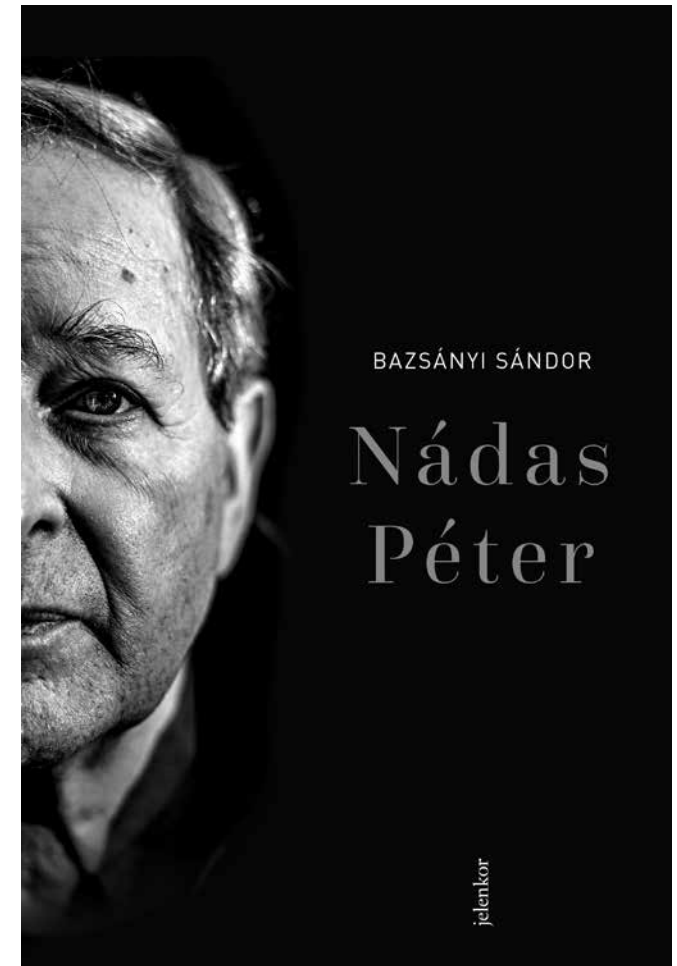
Egy letűnt műfaj aprólékos kidolgozása

(Bazsányi Sándor: *Nádas Péter. A Bibliától a Világló részletekig, 1962–2017, Jelenkor, 2018*)

Lehet, hogy a monográfia mint műfaj vált unalmassá. Annyi biztos, hogy a szerzőség központi kategóriája és a szellemi egységként felfogott életmű elképzelése a kortárs humántudományokban egyre kevesebb magyarázóerővel bír. Bazsányi Sándor Nádas Péterről szóló monográfiája viszont pontosan ezeket veszi alapul. Ami azért is lehet problémás, mert miközben értelmezésében a Nádas-szövegek folyton testi–anyag felületekről és történeti–kulturális hatásmechanizmusokról szólnak (amiben egyet is érthetünk vele), az elemzés maga nem fordít különösebb figyelmet a hordozók anyagságára, és nem érvényesít kultúrakritikai–irodalomtörténeti megközelítést sem. Csupán Nádas Péterről van szó: róla viszont nagyon alapos, valóban az egész életművet mozgó írásokat tartalmaz a könyv.

Ezen írásokban Bazsányi hűségesen követi az író önértelmezéseit. Már a felütés is Nádas elméletét idézi a szöveg mögött megbújó „írói alkatról”, és arra keresi a választ, vajon hogyan ragadható meg magának Nádasnak ez az „alkata”: „És tartozzanak az egyes alkotások akár az epika, akár a dráma, akár az értekező próza körébe, ugyanazt a jellegzetes — a szerző gyakori szavával élve — *alkati* pecsétet viselik magukon.” (15) Sajnos ennek során nem a szerzőség újraértésével és a humántudományokba való visszavezetésével találkozunk, hanem csak azzal a rajongással vegyes elképzeléssel, miszerint efelől jobban megérthetjük a szövegeket. Ennek megfelelően Bazsányi rengeteget említ életrajzi összefüggéseket és idézi Nádas saját magáról szóló, vagy tágabb művészetelméleti szövegeit, amelyek könyve kiindulópontjaivá lesznek. Persze lehet, hogy ilyennek kell lennie egy monográfiának, bemutatnia a szerző életét, tolmácsolnia a gondolatait és ismertetnie műveit — ekkor azonban le kell szűrniünk azt a tanulságot, hogy egy hasonló vállalkozás felett eljárt az idő.

Bazsányi könyvében legjobban azok a részek tudnak működni, amelyek különmű és nem evidens módon kapcsolódó Nádas-szöveghelyeket állítanak egymás mellé. Ilyen az életműben többször felbukkanó futás-motívum, amelyről az *Évkönyv* kapcsán az alábbiakat írja: „A futás testi tapasztalata — a futás

testi tapasztalatának egyidejű elgondolása — a futás testi tapasztalatának utóidejű leírása: egymással párhuzamos folyamatok, amelyekben ritka összhangba kerülhet az egyén az őt befogadó és egyúttal meghaladó természeti tájjal vagy szövegtájjal. És legyen szó akár a leírás tárgyáról, a futásfolyamatról, akár a futás ritmusát leképező szöveg saját ritmusáról, anyagszerű minőségéről, a mondat szerkezete mindig az érte felelős egyént meghaladó, természeti-természetes rendről, vagy legalábbis annak vágyáról árulkodik.” (288) Majd összefüggésbe hozza a futás és az olvasás légzésritmusát, és idézi Nádas egy interjúját: „[Futás közben] nem azt veszed észre, amit megfigyelsz, hanem azt veszed tudomásul, amit animális lényed a légzés ütemében figyelemre méltónak talál.” (289) Ehhez kapcsolódik *Az égi és földi szerelemről* idevágó passzusa is: „Valójában az egyenletesség benne élő ideáját szeretné elérni. Ha elérhetné, akkor nem lenne többé különbség az emelkedő és az ereszkedő között, és akkor persze sima terep se lenne többé. Ehhez azonban olyannak kéne lennie, mint egészségesen és egyenletesen dobogó szívének, mely nem kérdezi és soha nem méri el, hanem képességeire üt a helyzete. Nem vagyok ilyen.” (Bazsányi idézi: 322) A szöveghelyek egymás kontextusaiként izgalmas feszültségbe kerülnek egymással